

Az írók szabadságharca 56-ban

Kőbányai
György

azt a memorandumot, amely a kulturális életben tapasztalt adminisztratív visszaélések ellen lépett föl (az Ember tragédiáját, a Csodálatos mandarint parancsolták le a színpadról, Benjámint, Nagy László verseskötetének kiadását nem engedélyezték stb.). E memorandumot 59 Kossuth-díjas író, művész, publicista írta alá. 55-öt írunk még: az aláírókat retorziókkal, megfélemlítésekkel fenyegetik, s így Déry, Zelk, Benjámint, Aczél Tamás, Haraszi Sándor, Losonczy Géza, Vásárhelyi Miklós, Szervánszky kivételével mindenki visszavonta aláírását. A párt Központi Vezetősége pedig határozatot adott ki – Rákosi keményen visszavág – „az irodalmi életben mutatkozó jobboldali jelenségekről”, amelyben ilyen mondatok szerepelnek: „A párt- és népellenes nézetek a dolgok logikája szerint elérnek egy olyan fokot, amikor szétépítik az irodalom áruháját”. E határozatot még nyilvánosságra sem hozták, amikor a vasasszék-

elnökséget választottak; a sztálinizmus exponensei kimaradtak, Darvas József, Illés Béla, Gergely Sándor, Urbán Ernő és Sándor Kálmán. A közgyűlés után felgyorsultak az események. Az írószövetség vezetősége – tudjuk meg a tanulmányból – október 22-én telefonon értesült arról, hogy az egyetemi hallgatók másnapra tüntetést szerveznek a Petőfi- és a Bem-szobor előtt, hogy kifejezzék együttérzésüket a megújulásért küzdő lengyel diákokkal és munkásokkal. A hiedelmekkel ellentétben (az eddigi „hivatalos történelemmel” szemben) nem az írószövetség szervezte, ám a szövetség nem kívánt elzárkózni a részvétel elől, és amikor híre jött, hogy a pártvezetés be akarja tiltani a tüntetést, küldöttséget mentetett a Pártközpontba, ahol a Petőfi-kör küldöttjeivel együtt javasolta az engedélyezését, sőt azt is, hogy maga a pártvezetés álljon a tüntetés élére.

A közelmúltnak mintha két történelme volna. Az egyik a könyvekben (megrendelt, ellenőrzött, jóváhagyott könyvekben, hivatalos tananyagokban), a másik, a magunkban őrzött emlékeinkben, sárguló (eddig elzárt) újságokban, iratanyagokban. Amint a kutató, tisztázó irodalomtörténész Pomogáts Béla mondja – két történelem: a hivatalos és a rejtőzködő. Egy esztendő, vagyis az 56-os év irodalmi életéről írt nagy tanulmányában történelmi tények, dokumentumok tükrében a ma „rejtőzködő történelem” napvilágra tör, s igazságával, tisztességével tünteti el „kettős látásunkat”.

A Belügyminisztérium

házban, épp ott, ahol hat évvel ezelőtt a Rajk-per főtárgyalását tartották, úgynevezett „munkásaktívát” rendeznek. Kovács István uszító hangú beszéde után a „munkások” oktatták ki és bírálták az írókat.

56 szeptembere

Az íróellenzék mindinkább azonosná vált a magyar íróársadalom majdnem egészével. Szeptemberi közgyűlésére készült. Rákosi megbukott, az első titkári székben Gerő Ernő. Szabadabbá váltak az alkotómunka lehetőségei, az Operában már bemutathatták a Csodálatos mandarint, s a Nemzeti ismét műsorra tűzhetné az Ember tragédiáját. A szeptember 17-i közgyűlést Veres Péter, az írószövetség elnöke nyitotta meg. „A helyzet nem könnyű, mert kormánypárti irodalom, hát ez bizony nehéz eset, ilyen talán még sohase volt, legfeljebb arra a rövid időre, amikor a forradalmár írók és a politikai forradalmárok együtt harcoltak a győzelemért és az új világrendért.” Új

Déry Tibor 56 decemberében: „Aki bűnös volt, azt bíróság elé kell állítani. De a tévedőket ne kínozzátok, mert ne feledjük el, hogy százezren tévedtek, mert megtévesztették őket.”

**Az Ember
tragédiája
ismét
a
Nemzetiben
A
rejtőzködő
történelem
igazsága**

jelenti

Veres Péter: „Aki nem harcol a rossz ellen, honnan tudjuk meg róla, hogy jót akar?”

Veres Péter a Bem-szobornál

A szövetség elnökségének kiáltványát az egyetemi ifjúsághoz a Bem-szobornál Veres Péter olvasta fel. (Az Irodalmi Újság különkiadásában is megjelent.)

Igen sok író vett részt a menetben, ott voltak a Bem-szobornál, a Parlament előtt, a Rádió épületénél is. Az írószövetség székházában eközben folytak a tanácskozások, az Elnökség tagjai telefonon a Központi Vezetőség azonnali összehívását sürgették. Küldöttséggel keresték fel a pártvezetőséget, követelték Gerő távozását, Nagy Imre miniszterelnöki kinevezését, majd amikor ez a követelés teljesült, október 24-én a követ-

kező felhívást adták közre: „Mi, magyar írók, mélységes fájdalommal éljük át a nemzet mostani véres óráit. Leghőbb kívánságunk, hogy szűnjék meg a vérontás. Ennek érdekében a kormánynak azt javasoljuk, hogy a karhatalom ma 14 órakor szüntesse be a hadműveleteit...”

Az írók, évtizedekig így szerepelt a „tananyagokban”, ők szervezték és szították az „ellenforradalmat”. (A hírhedt „Fehér Könyvben” – a Tájékoztatói Hivatal adta ki – az „ellenforradalmi erők összeesküvését” bizonyítandó Fehér László MDP-funkcionárius feljegyzése szerint: a párt Akadémia utcai székházában küldöttségeket kellett vezetnie, s ezek közül „az volt a legemlékezetesebb, amelyik angyalföldi munkások küldöttségének nevezte magát, tagjai voltak: Aczél Tamás író, Gimes Miklós és Lócsei Pál újságíró, Szilágyi József, Oszkó Gyula... Tudtommal egyikük sem lakott Angyalföldön. Gimes, Aczél és Lócsei arról beszéltek, hogy az októberi eseményeket demokratikus nemzeti forradalomnak kell értékelni...”.) Ők szították a véres harcokat? Pomogáts bizonyító dokumentumai szerint: az íróársadalom a bosszúállást és a lincselést elítéli, az októberi népmozgalom vívmányainak békés konszolidációjáért küzd. Az írószövetség november 1-jei nyilatkozatából: „Nemzeti forradalmunk, szabadságunk és függetlenségünk kivívásának legnagyobb erénye az erkölcsi tisztaság. A magyar írók kivették részüket a forradalom előkészítéséből. Kötelességük, hogy öröködjék a forradalom tisztaságán is. Követelik, hogy vonják felelősségre mindazokat, akik a nép ellen vétkeztek... A nép ne az utcán ítélkezzék, hanem a tárgyalóteremben!” Déry Tibor üzenete így szól: „Barátaim, ha szavaimnak van valami hitele, hallgassatok meg, óvjátok meg a forradalmat! Olyan méltósága volt eddig, amelyet csak az igazság adhat eszmének, embernek...”

Az írószövetség november 2-i taggyűlése a minél előbbi politikai konszolidáció és az építőmunka megindulása mellett nyilatkozott, jöllehet a viharfelhők már gyülekeztek. A Magyar Pen Club elnöksége nevében Képes Géza távirattal fordult a Pen Club Világszövetség londoni központjához: „A magyar írók segélykiáltással fordulnak a világ íróihoz...”

Az utóvédharc

November 12-én az írószövetség az Akadémiával s több művészeti szövetséggel a következő nyilatkozatot adta ki: „Kiáltvány. A magyar értelmiség az ország népéhez. A ma-

gyar nép az elmúlt hetekben bennünket is magával ragadó szenvedéllyel és egységgel nyilvánította ki akaratát. Amíg új, békés akaratnyilvánításra módot nem adnak neki, ehhez nekünk, íróknak, művészeknek, tudósoknak, értelmiségieknek bármint hozzáfűzni, ezen alkudozni sem szándékunk, sem jogunk.”

November 17-én a Szovjet Írószövetséghez küldött táviratot – „az igazság és az aggodalom hangján szólnunk önközhöz” –, mert arról értesült, hogy a szovjet haderő a harcokban elfogott fiatalok egy részét szovjet területre szállította át.

December elején Kádár Jánosnál és Münnich Ferencnél tiltakoztak azok ellen a rágalmak ellen, amelyeket Dobi István és főként Marosán György terjesztett, mert „ellenforradalmi tevékenységgel” vádolta az írókat. Ekkor már több író letartóztatott.

December 28-ra hívták össze az írószövetség közgyűlését. Ekkor is Veres Péter elnökölt, Erdei Sándor főtítkár tartotta a beszámolót.

Emlékezetes momentum e viharos közgyűlésről: Geréb László (neve tán így marad fenn az irodalomtörténetben) „Fogja be a száját, pimasz!” felkiáltással akarta leinteni a közbeszóló Illyés Gyulát. Déry Tibor Solohovnak a Népszabadságban megjelent nyilatkozatával szállt vitába. Solohov ugyanis megrótt a magyar írókat, mert tétlenül nézték „a reakció előretörését”.

Az elnökség nevében Tamási Áron terjesztette a közgyűlés elé a *Gond és hitvallás* című ünnepélyes állásfoglalást: „Egy ezredév alatt sok zivatar verte nemzetünk. De a zivatárokat borújában is két fény mindig hű maradt hozzá. Egyik a nemzet csillaga, mely vészerek idején is áttört fényével a homályon: a másik pedig virasztó költőink fátylafénye, mely a magyarság számára ma is tanítás...”

Nem sokkal a közgyűlés után a kormány Siklósi Norbertet miniszteri biztosnak nevezte ki az írószövetség élére, ugyanis önkormányzatát felfüggesztette. A Népszabadság 57. január 18-án ezt így jelentette be: „A Belügyminisztérium megállapította, hogy a Magyar Írók Szövetségében a Magyar Népköztársaság érdekében a Magyar Népköztársaság érdekében ellentétes tevékenység folyt. Ezért a belügyminiszter az Elnöki Tanácsának az egyesületek feletti felügyeleti jogkör gyakorlásáról szóló törvényerejű rendelet alapján a Magyar Írók Szövetségének működését ideiglenesen felfüggesztette...”

Es megkezdődtek az íróperek. Déry Tibor, Háy Gyula, Zelk Zoltán, Tardos Tibor, Molnár Zoltán, Fekete Gyula, Vargha Domokos, **Eörsi István** és Gáli József súlyos börtönbüntetést kapott.

Zelk Zoltán: „Ma már tudom, hogy akkor adtam fel ezeket az elveket, ifjúkorom tiszta hitét, amikor elhittem én is, hogy emberség nélkül, moralitás nélkül és nemzeti értékek kirekesztésével is lehet igazi ügyet szolgálni.”

Írók a börtönben